

УДК 351.824:338.012

Л.Д. Оліфіренко, канд. техн. наук, доцент

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто складові механізму державного регулювання розвитку промисловості, що є основою для забезпечення алгоритму реформування державного управління у сфері промислової політики та вдосконалення системи управління промисловістю України.

Рассмотрены составляющие механизма государственного регулирования развития промышленности, которые являются основой для обеспечения алгоритма реформирования государственного управления в сфере промышленной политики и совершенствования системы управления промышленностью Украины.

The components of the state regulation of industry, which is the basis for an algorithm for public administration reform in the field of industrial policy and improve the system of production in Ukraine.

Постановка проблеми. Динаміка глобалізаційних процесів і масштабність проблем управління економікою спонукають владу та бізнес до вироблення нових підходів щодо політики розвитку промисловості України. Зміна парадигми розвитку промисловості з індустріальної на інституціональну та інформаційну основу, трансформація соціально-економічних відносин у суспільстві детермінують нові управлінські механізми регулювання розвитку промисловості. Одним з таких механізмів виявляється інтеграція промислових корпорацій і держави, яка може здійснювати потужний вплив на їх реструктуризацію та структуру внутрішнього ринку країни.

Донедавна критичне ставлення до державного впливу на ступінь розвитку промисловості пояснювалось тим, що цей вплив здійснювався традиційними інструментами субсидіювання та протекціонізму по відношенню до окремих галузей економіки. Світова практика державного регулювання промислового розвитку свідчить про те, що у всіх розвинених країнах (включаючи Францію, Німеччину, Південну Корею) основна увага промислової політики приділялась не галузям, а компаніям, де відбувалась інтеграційна взаємодія невеликих підприємств з крупними корпораціями. Наприклад, у Франції після II Світової війни у кожній галузі створювалися дві-три компанії, які об'єднували в одній організаційній структурі невеликі виробництва й конкурували на світових ринках. Конкурентоспроможна основа таких інтеграційних структур визначалась високим рівнем технологічної досконалості на товарних ринках, стратегічні напрями розвитку яких визначалися державою. У ФРН наприкінці 50-х рр. XX ст. відійшли від кредитування галузей промисловості, а перешли до рефінансування приватних банків, які забезпечували інвестування промислових компаній. Державна підтримка урядом Південної Кореї надавалась тим промисловим структурам, які відповідали визначеному набору критеріїв. До складу таких параметрів входили: питома вага витрат на наукові й проектні роботи, якість менеджменту, наявність вираженої стратегії розвитку компанії тощо. Держава та великі корпорації спільно визначали механізми управління розвитком інтегрованих структур, які працювали на спеціалізованих ринках. Такий підхід надавав можливості накопичувати фінансові, технологічні та ресурсні резерви для здійснення потужних інноваційних проектів. Організаційна структура управління фінансово-промислових об'єднань еволюціонувала від легкої промисловості до автомобілебудування, електроніки, інформатики та біотехнології. З часом прийшло розуміння того, що відмирають не галузі, а застарілі технології [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складові теорії державного регулювання та інтеграційних процесів висвітлюються у роботах Абалкіна Л., Азоева П., Ансоффа І.,

Друкера П., Мільнера Б., Хайєка Ф., Шумпетера Й.; методологія управління розвитком підприємств – Лепи Р., Мельник І., Пушкаря О., Раєвнєвої О.; складові механізмів інституціоналізації структурно-інноваційної трансформації національних економік – Гальчинського А., Геєця В., Гриньової В., Кіндзерського Ю., Олейника О., Поважного О., Попова О., Столярова В., Чечетова М., Чухна А., Шаститко А. та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи вплив учених-економістів у вирішенні вихідної проблеми, слід визначити, що як методологія та часткові методики побудови механізмів регулювання розвитку корпоративного сектору промисловості, так і рекомендації з реалізації інтеграційної взаємодії держави й бізнесу є недостатньо визначеними у частині формування та ефективного використання методів та інструментів цього механізму в діяльності державних органів та суб'єктів господарювання [2; 3; 4; 5; 6]. Аналіз публікацій дозволив дійти висновку про актуальність цієї проблеми щодо обґрунтування необхідності й можливості формування дієвого механізму державного регулювання розвитку промисловості з метою отримання нових конкурентних переваг та підвищення конкурентоспроможності кожного учасника інтеграційного процесу.

Мета статті. Метою дослідження є обґрунтування головних складових механізму державного регулювання розвитку промисловості на підставі виявлення зв'язку між різними його елементами з урахуванням інфорсменту інтеграційної взаємодії держави та бізнесу в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Для сучасного державного регулювання розвитку промисловості західних країн характерна відсутність жорстких галузевих пріоритетів, що стало наслідком, перш за все, високодиферсифікованої структури бізнесу. Тому своєрідним фокусом уваги державної політики з питань промислового розвитку все частіше стають корпоративні структури, які сформувались, або продовжують своє формування в різних галузях економіки. Саме в великих корпоративних структурах все більше концентрується національних ресурсів: людський капітал, передові технології, фінансові ресурси, управлінська компетенція тощо [7].

Кожне підприємство ставить за мету забезпечення власної конкурентоспроможності та знаходження джерел конкурентних переваг, що можуть створити необхідні умови для стійкого й стабільного функціонування та розвитку. Найпотрібнішими ці цілі постають перед промисловими компаніями, які є структуроутворюючими у галузях національної економіки України, де виробляється близько 40 % від загального випуску товарів і послуг; 80 % від їх експорту. У промисловості сконцентровано третину основних засобів виробництва, що зайняті в економіці. Створюється понад 30 % валової доданої вартості (табл. 1). Промислове виробництво є одним з основних джерел оплати праці найманих працівників, прибутків підприємств, податкових і валютних надходжень держави. Тому визначальними для стану всієї національної економіки і стандартів життя громадян стають рівень, тенденції та перспективи промислового зростання й розвитку [8].

На жаль, складність теперішнього стану промисловості є наслідком критичних і кризових ситуацій у промисловості за останнє десятиріччя, що призвели до руйнації технологічних коопераційних зв'язків; звуження ринків сировини та палива; втрати ринків збуту; швидкої лібералізації зовнішньої торгівлі; орієнтації на задоволення потреб іноземних компаній у сировині й напівфабрикатах.

За даними таблиці видно, що показники ступеню зносу основних засобів є дуже високими – в межах 58 %, індекс інвестицій в основний капітал зменшився, а питання ваги підприємств, що впроваджують інновації, є дуже малою і має тенденцію до зниження. Загалом стан національної промисловості характеризується технологічною відсталістю, високою енергомісткістю, непродуктивною за соціально-економічними показни-

ками виробничо-господарської діяльності, яка є надто вразливою до коливань кон'юнктури зовнішніх та внутрішніх ринків, що містить значні ризики втрати економічної незалежності країни у середньо- та довгостроковій перспективі.

Таблиця 1

Основні показники розвитку промисловості України

Показники	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Індекс обсягів промислової продукції, %	113,2	114,2	107	115,8	112,5	103,1	106,2	110,2	96,9
Обсяг реалізованої продукції промисловості (у фактичних цінах), млрд. грн	182,7	210,8	229,6	289,1	400,8	468,6	551,7	717,1	916,6
Експорт товарів, млрд. грн	79,3	87,3	95,7	123,0	173,7	175,3	193,8	248,9	346,0
Ступінь зносу основних засобів, %	48,8	51,9	54,5	56,4	58,3	57,9	58,6	59,0	58,0
Індекс інвестицій в основний капітал, %	123,8	113,3	106	124,6	124,9	104,1	115,3	127	94,7
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	4,8	3,7	2,6	3,3	4,7	5,5	5,8	5,8	5,0
Частка збиткових підприємств, %	42	41	42	40	38	37	35	33	39,1
Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	15323	19484	22847	7416	3978	3152	2408	2526	2446
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	14,8	14,3	14,6	11,5	10,0	8,2	10,0	11,5	10,8

Неможливість реалізації у промисловості довгострокових стратегій розвитку та позитивних стратегічних змін слід пов'язувати також з впливом на галузь політичних циклів і політичної кон'юнктури, часовий лаг існування яких у разі поступається періоду, необхідному для досягнення стратегічних завдань. Непримищеність політичних опонентів, що ведуть боротьбу за здобуття влади в наступному політичному циклі і підтримуються конкуруючими бізнес-угрупованнями, кардинальні розбіжності у поглядах політиків на існування країни та її економічну модель, зумовлюють постійну невизначеність перспектив промисловості. Відсутність спадковості влади щодо принципів і напрямів розвитку країни, небажання опонентів знаходити компроміси у своїх позиціях для досягнення блага всього суспільства призводять до того, що прихід нової владної команди супроводжується прямим скасуванням або призупиненням виконання значної кількості рішень, ухвалених попередниками, у тому числі й тих, що визначали формування поточної та перспективної ситуації в промисловості [9].

Модернізація системи управління промисловим розвитком повинна мати у своєму арсеналі механізми його регулювання, який складається з методів, принципів та інструментів управління. Під інструментами механізму управління розвитку промислових компаній слід розуміти сукупність засобів, способів, важелів та заходів для здійснення регуляторного впливу.

Під механізмами регулювання розвитку промисловості слід розуміти визначену послідовність методів, способів та управлінських дій, яка здатна створити ефективну структуру системи управління об'єктом, у даному випадку – промисловості.

Теоретичне обґрунтування положень з питань регулювання розвитку промисловості визначається декількома тенденціями:

– визначення сутності процесу регулювання розвитку промисловості через ідентифікацію об'єктів та суб'єкта управління;

- обґрунтування доцільності створення механізму регулювання розвитку промисловості;
- визначення мети, завдань та складових механізму регулювання розвитку промисловості;
- обґрунтування набору принципів, що забезпечують дієвість та ефективність механізму регулювання розвитку промисловості;
- формування системи організаційно-економічних критеріїв ефективності механізму регулювання розвитку промисловості.

Незважаючи на явні переваги інтеграції бізнесу та держави, слід враховувати ступінь їх готовності та сприйняття майбутніх змін, які потребують розуміння загальної ідеології перетворень. Промислові компанії та органи влади мають бути готовими до витрачання зусиль на створення умов і стимулів щодо удосконалення інституційних факторів бізнесу та значущості розвитку людського потенціалу. Цей підхід містить два важливих елементи: наявність довгострокового прогнозування та стратегії інноваційного розвитку промисловості, які мають узгоджуватись з державною стратегією економічного розвитку відповідних галузей [10].

Всі ці питання мають вирішуватись за рахунок механізму регулювання розвитку промислових корпорацій, схема якого наведена на рис 1. Основа механізму державного регулювання розвитку промисловості містить такі складові:

Обґрунтування місії, цілей та завдань щодо формування механізму державного регулювання розвитку промисловості. Визначаються передумови, особливості та вимоги до функціонування механізму, що створюється. Надається комплексне теоретичне обґрунтування етапів управління промисловістю, що передбачає:

1) проведення масштабних маркетингових досліджень, ринків та тенденцій їх розвитку, що має базуватися на стратегічному підході, відображаючи різні міжгалузеві аспекти поліфункціональних зв'язків корпорацій на внутрішньому та зовнішньому ринках;

2) визначення можливостей та обмежень нормативно-правового поля, що регулюють питання управління промисловими корпораціями та створюють відповідні умови для зростання їх ефективності. Формування цієї складової механізму державного регулювання розвитку промисловості слід здійснювати на основі комплексного підходу, що включає інституційні обмеження середовища й управлінського персоналу, зайнятого у промисловій сфері та сфері державного управління;

3) вирішення питань, які управлінські структури державного та корпоративного управління мають формувати як елементи регуляторного механізму, тобто вирішується якою має бути організаційна структура управління регулювання розвитку промисловості;

4) визначення набору критеріїв як індикаторів адекватного оцінювання процесу управління обраними методами, принципам та інструментам, заперечуючи транспарентність дій і демократичність всіх учасників. Дотримання такого підходу дозволяє сформувати зворотні зв'язки у механізмі регулювання розвитку промисловості, здійснювати моніторинг, контролювати та аналізувати процес управління, які погоджуються з власниками корпорацій;

5) практичну направленість механізму регулювання розвитку промисловості та нескладність у застосуванні його змістовної частини, що дозволяє гнучко реагувати на зміни.

Об'єкти та суб'єкти регулювання. Об'єктом механізму державного регулювання розвитку промисловості виступають різні типи розвитку, а суб'єктом – державні органи управління, місцевого самоврядування та власники компаній. Суб'єкти самостійно приймають рішення щодо організаційної структур управління своїх компаній. Від адекватно обраної оргструктури управління залежить ступінь взаємодії компаній, її парт-

нерів на ефективність функціонування суб'єкта господарювання й, відповідно, на ефективність економічного середовища. Оскільки оргструктура управління може й буде змінюватись, тому механізм повинен урегульовувати можливі конфліктні ситуації між власниками компаній та органами державної влади, запобігаючи конфлікту інтересів (проблеми злиття, поглинання, рейдерство тощо).

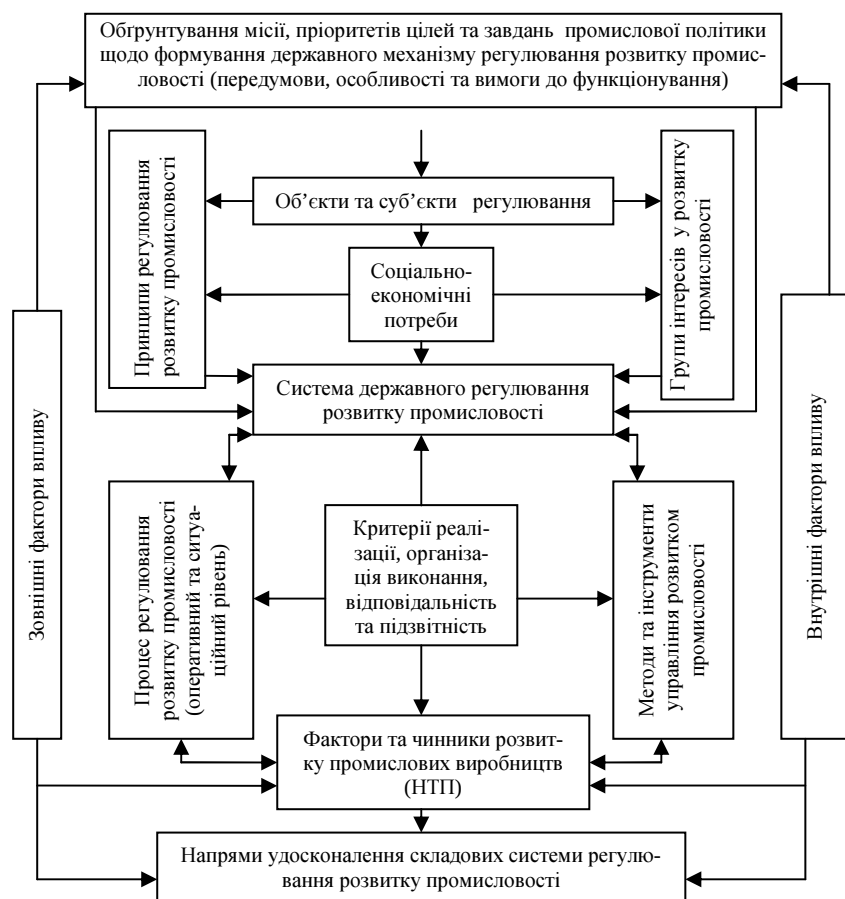

Рис. 1. Схема основних складових механізму державного регулювання розвитку промисловості

Соціально-економічні потреби мають визначити питання збалансованості ринків ресурсів у різних галузях промисловості у середньо- та довгостроковій перспективі. При цьому державні органи управління можуть використовувати перспективне планування, що надає можливості запобігати кризовим явищам та сприяти зростанню конкурентоспроможності вітчизняних компаній. Такий підхід, при якому держава буде створювати належні умови, безумовно, зменшить транзакційні витрати всіх учасників, що безпосередньо вплине на ефективність бізнес-процесів.

Групи інтересів є різними залежно від ієрархічного рівня процесу регулювання, який відбувається на державному, регіональному, галузевому та корпоративному рівнях. Проте їх горизонт повинен дотримуватись обраній державній стратегії та тактиці розвитку та узгоджуватись з програмами розвитку галузей, що дозволяє компаніям набувати синергізму та стати успішними та конкурентоспроможними.

Принципи регулювання розвитком. У питаннях інтеграції зусиль держави та бізнесу щодо їх ефективної взаємодії, як правило, виділяють велику кількість принципів. Спираючись на необхідність відтворення взаємовигідних відносин, на нашу думку, слід виокремити наступні:

1) принцип стратегічної спрямованості, який передбачає наявність перспективного та стратегічного планування з визначенням етапів їх виконання;

2) принцип оптимального співвідношення централізму та децентралізму – стосується питань прийняття управлінських рішень та відповідальності;

3) принцип зацікавленості – позначає дотримання інтересів не тільки кола учасників прямої дії оточення у високих результатах діяльності корпорацій, а й кола непрямой дії, які докладають зусилля для отримання більшої ефективності;

4) принцип взаємної відповідальності – визначається обов'язковістю виконання кожним учасником своїх зобов'язань з реалізації прийнятих програм і проектів;

5) принцип рівних прав, який визначає рівні права учасників процесу управління при реалізації програм і проектів незалежно від вкладу та частини фінансування й включає економічний тиск з боку більш крупного інвестора;

6) принцип індивідуальної оптимальності – полягає у спроможності кожного учасника максимально реалізувати свій потенціал завдяки взаємодії з іншими більше ніж автономно;

7) принцип групової – раціональності полягає у тому, що кожен учасник отримує позитивний результат в тій, чи іншій формі (грошовій, матеріальній, нематеріальній);

8) принцип об'єктивності передбачає врахування головних факторів, що впливають на діяльність промислових корпорацій;

9) принцип комплексності, використання якого дозволяє враховувати всі соціальні наслідки регулювання розвитку промислових корпорацій;

10) принцип попередження полягає у передбаченні можливих криз і конфліктів та їх запобігання у процесі регулювання розвитку промислових корпорацій;

11) принцип багатоваріантності щодо вироблення програмних заходів регулювання розвитку промисловості, який дозволяє досягти гнучкості в умовах невизначеності ринку.

Процес регулювання розвитку промисловості розглядається як предмет регуляторного впливу, який відображає комплекс методів управління.

Методи та інструменти управління розвитком промисловості. Розглядається як основна складова механізму, яка являє собою сукупність методів: адміністративних, економічних, соціально-психологічних, ідеологічних, які застосовуються комплексно і обираються залежно від специфіки тієї чи іншої галузі промисловості.

Напрями удосконалення складових системи регулювання розвитку промисловості переглядаються, якщо ефективність дій механізму знижується. Аналізуються причини зниження ефективності, що дозволяє вирішувати питання його удосконалення, або перебудови, починаючи з першого кроку – обґрунтування місії, пріоритетів, цілей та завдань промислової політики щодо формування механізму державного регулювання розвитку промисловості.

Описані складові механізму державного регулювання розвитку промисловості є основою для забезпечення алгоритму реформування державного управління у сфері промислової політики та вдосконалення системи управління корпоративним розвитком промисловості. Цей алгоритм має прискорити як загальні інституційні зміни, що мінімізують використання державних важелів тільки в інтересах приватних власників, так і специфічні зміни в організації та управлінні промисловістю. Такі зміни мають відбуватися одночасно, оскільки загальні інституційні зміни стимулюються змінами у виробництві та його якісним зростанням [11]. Разом з цим, механізм державного регулювання розвитку промисловості має функціонувати таким чином, щоб унеможливити створення преференцій для органів державної влади у питаннях ухвалення рішень з реалізації програм і проектів розвитку об'єктів промисловості.

Висновки і пропозиції. Модернізація системи управління промисловості повинна мати у своєму арсеналі сучасний механізм регулювання її розвитку, який надає можливості проводити реформи відповідно до Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 р. Для цього формалізація представленої основи механізму державного регулювання промисловості забезпечуватиме:

1) впровадження принципів проектного управління при проведенні реформування промисловості, що буде здійснюватись централізовано відповідно до державної програми;

2) взаємоузгодження складових механізму регулювання розвитку промисловості, що надасть можливість уникнути дублювання функцій та нейтралізації інтересів у частині визначення місії, цілей, завдань, принципів, заходів, критеріїв реалізації, організації виконання органами держави та корпоративного управління, встановити відповідальність та підзвітність цих суб'єктів;

3) підвищення ефективності державного управління відповідно до критеріїв міжнародних стандартів, запобігаючи політичним циклам та змінам у пріоритетах владних команд.

Список використаних джерел

1. Jai S. Mah. The Restructuring in the Past-Crisis Korean Economy. University of Connecticut. Working Paper 2006-46, November 2003. – P.14.
2. Чечетов М. Корпоративне управління в умовах економічної трансформації / М. Чечетов, А. Мендрул // Економіка України. – 2001. – № 4. – С. 10-18.
3. Глинкіна С. П. Приватизация: концепции, реализация, эффективность / С. П. Глинкіна. – М.: Наука, 2006. – 236 с.
4. Гринькова В. М. Корпоративне управління інноваційним розвитком акціонерного товариства / В. М. Гринькова, О. Є. Попов // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2007. – Вип. 27. – С. 88-95.
5. Любімов В. І. Концептуальна модель організаційно-економічного механізму розвитку промисловості / В. І. Любімов // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 61-63.
6. Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.industry.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=57967&cat_id=57966/.
7. Оліфіренко Л. Д. Механізми державного регулювання інвестиційної діяльності промислових компаній / Л. Д. Оліфіренко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2010. – № 44. – С. 39-45.
8. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
9. Кіндзерський Ю. Інститут держави і проблеми оновлення промислової політики в Україні / Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2011. – № 1. – С. 48-58.
10. Оліфіренко Л. Д. Механізми державного регулювання розвитку крупних промислових корпорацій в умовах інтеграції / Л. Д. Оліфіренко // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: міжнар. наук.-практ. конф., 19-21 травня 2011 р. – Львів: Видавництво “Львівська політехніка”, 2011. – С. 74-76.
11. Полтерович В. Стратегии модернизации, институты и коалиции / В. Полтерович // Вопросы экономики. – 2008. – № 4. – С. 4-24.